

**XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA RUSYA’NIN KÜLTÜREL GELİŞİMİ VE
BATIYA UYUM ÇABALARI**

Zulfiya ŞAHİN*

Özet

XVIII. yüzyılda Rusya ekonomik, politik ve kültürel alanda büyük bir değişim geçirmiştir. I. Petro’nun başlattığı Batılılaşma ya da modernleşme süreci ve bu doğrultuda alınan kararlar, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Batı’dan gelen Aydınlanma Hareketi için olumlu yönde bir zemin oluşturmuştur. I. Petro, yaşamın tüm alanlarını kapsayan belirli modernleşme kararlarını almanın yanı sıra, çalışma ilkesini yaşamın temel felsefesi olarak belirleyerek Rusya’nın toplumsal değerlerinin ve kültürel gelişiminin de önünü açmıştır. Makalede arkaik Rusya’nın aydın Rusya’ya dönüşüm yolunda nasıl ilerlediği, bu dönüşümü mümkün kılan kararlar ve sonuçları incelenmektedir. Çalışmada ayrıca, XVIII. yüzyılın Rus hükümdarlarının, Rusya’nın Batıya uyum sürecindeki kişisel katkıları ve yaptıkları hatalar da değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Rusya’nın modernleşmesi, Rusya’nın Aydınlanması, 18.yüzyıl Rus Kültürü, I.Petro, II.Katerina

**CULTURAL DEVELOPMENT AND WESTERNIZATION EFFORTS OF RUSSIA IN THE
FIRST HALF OF THE XVIII' TH CENTURY**

Abstract

The XVIII century Russia had gone under serious economic, political and cultural transformations. The process of Modernization or Westernization, which was initiated by Peter the Great, and decisions taken in this direction, towards the end of the XVIII century have created a fertile ground for the Enlightenment movement from West. Peter the Great, besides taking decisions of modernization that covered all areas of life, had also chosen the working principle as the basic philosophy of life. All these decisions had changed the social values and the direction of cultural development in Russia. The article is analyzing the transformation process of Archaic Russia into Enlightened Russia. This study also pays attention to personal contribution of XVIII century Russian governors into process of Westernization and Enlightenment.

Key words: Enlightenment in Russia, Modernization of Russia, 18th century Russian Culture, I. Peter, II. Catherine

* Dr., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları, Rus Dili ve Edebiyatı, aluzank@gmail.com

“Petro, Ruslara vücut, Katerina ise ruh vermiştir.”

Mihail Heraskov

Giriş

Büyük Petro (1689-1725) döneminde yapılan öğretim ve eğitim sistemine ilişkin başlangıçlar, II. Katerina (1762-1796) döneminde zengin kültür meyvelerini vermiştir. I. Petro ve II. Katerina Rusya'nın Aydınlanma Dönemi'ni ve sonraki kültürel gelişimini etkileyen ve belirleyen isimlerdir. I. Petro, zorla verdirdiği karar ve emirleriyle, II. Katerina ise idealist fikirleri ve kesin yargılarıyla, her biri kendine göre doğru yöntemler ve yaklaşımlarla aydınlanmayı Rusya'ya getirmeye çalışmıştır.

Rus eleştirmen, şair ve tarihçi Vyazemski XVIII. yüzyıla ilgili şöyle bir yorum getirmiştir: *“Rus (I. Petro) bizi Almanlaştırmaya, Alman (II. Katerina) ise bizi tekrar Ruslaştırmaya çalışmıştır.”* (Kolıvanova, 2013: 5) Vyazemski'nin bu ifadesi, aslında Rus Kültürü'nün ilkelerini betimlemeye yöneliktir. Bu çerçevede laik Rus kültürü, batı kültürünü örnek alarak kendine özgü bir ruh arayışından ibaret görünmektedir.

I. Petro yaşamın tüm alanlarını kapsayan belirli modernleşme kararlarını almanın yanında, çalışma ilkesini yaşamın temel felsefesi olarak belirleyerek, Rusya'nın toplumsal değerlerinin ve kültürel gelişiminin yönünü değiştirmiştir. Böylelikle, daha önce Rusya'ya hakim olan Doğu Seyirci Felsefesi'nin yerini Batı Felsefesi almıştır. Rus topraklarında Batı Felsefesi'nin temel ilkesi olan “bireysellik” ilkesi benimsenmiş ve Batı Felsefesi vatana ve iktidara hizmet etme anlayışına dönüşmüştür.

XVIII. yüzyıl, Rusya'da laik kültürün ve yenilikçiliğin ilk yüzyılıdır. Bu dönem, bütün sivil eğitim kuruluşları dahil olmak üzere Aydınlanma Felsefesi'nin tüm sivil enstitülerine işleyerek, toplum tarafından benimsenmeye başladığı dönemdir. Aydınlanma Dönemi, bir yandan Rus Ortodoks Kilisesi'nde bölünme sonucu ortaya çıkan dini krizi ortadan kaldırmış, bir yandan da merkezi iktidarı rasyonalizm ideolojisiyle desteklemiştir. Böylelikle bu yeni felsefe, hem Rusya'yı Avrupa medeniyetine yaklaştırmış, hem de din merkezli toplumsal yapının yerini alan, akıl merkezli toplumsal düzenlemeler için temel oluşturmuştur. Tüm bu gelişmeler sayesinde Tatar-Moğol istilasının ve Kilise baskısının neden olduğu beş asırlık zoraki kültürel tecrit sona ermiş ve Rusya emin adımlarla Avrupa'ya özgü bir kültürel gelişim yolunda adım adım ilerlemeye başlamıştır. Aydınlanma Dönemi'nin etkisi altında Rus düşünce yapısı ciddi bir dönüşüm geçirmiştir ve bundan böyle Rus toplumunun temel ekolu Avrupa Kültürü olmuştur.

Batı kültürü Rusya'nın isteyerek seçmiş olduğu bir kültür değildir ve bu seçim de istenç dışı gerçekleşmiştir. “Karışıklık dönemi sonrasında kültürel bir sarsıntı içine giren Rusya'da bir yandan seçkin bir tabakada Avrupa kültürünün etkisi güçlenirken, bir yandan da Batılaşma karşıtı bir akım ortaya çıktı. Bunun nedenlerinden biri Avrupa kültürünün Rusya'ya, Katolikliğin egemen olduğu Polonya, Beyaz Rusya ve Ukrayna üzerinden ulaşması, dinsel alandaki yeniliklerin tepeden inme bir

biçimde benimsetilmek istenmesi ve yerel düzeydeki kültürel güçlerin baskılar yüzünden gelişme olanağı bulamamasıydı” (Uzelli, 2002: 5).

O dönemlerde, Rusya büyük bir hevesle güçlü ve büyük bir ülke olmak istiyordu. Güçlü bir ülke olmak için de Rusya, dönemin bilimsel ve teknik gelişmelerine gereksinim duymaktaydı ve bu gereksinimler yalnızca Batı Kültürü’nde vardı. 17. yüzyılda Rusya Avrupa’daki teknik gelişmeleri yalnızca ithal etmekle yetinmiştir. Ancak 18. yüzyılda Rusya’nın daha önce Batıdan satın aldığı bu tür yenilikleri ve başarıları kendisinin geliştirme ihtiyacı doğmuş, bunun sonucunda da Batı Kültürü Rusya için taklit edilecek bir örnek haline gelmiştir.

I. Petro Batı Avrupa’ya yaklaşmanın tehlikeli olduğu yorumlarına kulak asmamış, 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren hızlı bir şekilde Avrupalılaşıma sürecini başlatmıştır. 1 Ocak 1700’de Rusya Miladi Takvime geçmiş, aynı günlerde I. Petro tarafından Avrupa kıyafet devrimi gerçekleştirilmiş ve soylu tabakaya milli kıyafet giyme zorunluluğu getirilmiştir. Kıyafet Devrimi’nden sonra Büyük Petro savunma, üretim, finans gibi alanlarda kullanılmak üzere çok sayıda teknik araç ve donanım ithal etmiştir. Bununla birlikte, Rusya bu araçları kullanmayı öğretebilecek ve mesleki okullarda görev alacak yabancı uzmanları da Rusya’ya davet etmiştir. “Petro, Avrupa’nın ancak teknik bilgisine önem vermiş, Avrupa kültürünün anlamına, düşünce hareketine dahil olamamıştır. Bu nedenle, kültür alanında yapılan reformlar, ancak işlevsel düzeyde kalmış ve yalnızca Rus ordusuna, donanmasına ve sanayisine kadro hazırlamak amacını gütmüştür.” (Kurat, 1999: 268) Kurat’ın da belirtmiş olduğu gibi, I. Petro, Avrupa’daki ilerlemeyi Rusya’ya taşımaya çalışırken, işin yalnızca teknik yönüne önem vermiş ve bu başarıların hangi koşullar altında mümkün olduğunu ve Avrupa insanının yaşam düzenini hiçbir zaman sorgulamamıştır. Ancak, Rus Çarı sivil koşullar ve teknik ilerleme arasındaki bağı görmekte zorlanıyordu. Büyük Petro, Avrupa’yı büyük bir fabrika olarak algılıyor ve yalnızca fabrikadan elde edilen ürünlerle ilgileniyordu. Fabrikanın içyapısı, üretim düzeni, işçilerin hakları ve görevleri onu ilgilendirmiyordu. Örneğin, I. Petro İngiltere seyahatlerinde, ilgisini çeken bir fabrikayı defalarca ziyaret etmekte hiçbir zarar görmüyor, ancak İngiliz Parlamentosu’nu yılda yalnızca bir defa ziyaret etmekle yetiniyordu. (Parhomenko, 2010: 232) Avrupa’nın başarısının hangi koşullar altında geliştiği ve mümkün hale geldiği düşüncesinin, Rusya’da ancak II. Katerina Dönemi’nde gerçekleşmiş olmasına rağmen, Avrupalılaşıma sürecini Rusya’da başlatan ve bu yolda ilk adımları atan kişi I. Petro’dur. Onun döneminde Batı kültürü zorla da olsa Rus halkına aşılarmaya başlanmıştır. Bu süreç çerçevesinde ilk önemli adımlar eğitim sisteminde atılmıştır.

Eğitim

I. Petro Rusya’da laik, çok kademeli ve çok yönlü bir eğitim sistemini kurmak istemiştir. O dönemlerde Rusya, devlete hizmet edecek eğitimli insanlara ciddi anlamda gereksinim duymaktaydı. Bu eksiklik, çar soylu tabakaya eğitim alma ve bu eğitim sürecinin devamında devlete hizmet etme gibi zorunluluklar getirilerek giderilmeye çalışılmıştır. Yukarıda da sözü edildiği gibi, I. Petro teknik

gelişime büyük bir önem vermiş ve bir an önce sonuç elde etmek istemiştir. Bunun sonucu olarak, açılan ilk eğitim kuruluşlarının genellikle uygulamaya yönelik mesleki okullardan oluştuğunu gözlemlemek mümkündür. Örneğin Topçuluk Okulu (1701), Matematik ve Denizcilik Okulu (1701) - daha sonra Deniz Akademisi (1714), Moskova Tıp Okulu (1707), Sankt-Peterburg Tıp Okulu (1707) gibi birçok okul açılmıştır (Miliukov, 1991: 185).

Bunun yanı sıra, 1703-1719 yılları arasında Moskova ve Sankt-Peterburg'da Mühendislik Okulları; Novgorod, Astrahan, Narva ve Revel'de Denizcilik Okulları; Olants ve Ural'da ise Madencilik Okulları açılmıştır. 1703-1715 yılları arasında Pastor Gluk'un okulu, devlet adamlarını yetiştirmekle yükümlüydü. (Kluyçevskiy, 2007: 172) Bununla beraber açılan Alman ve Latin Okulları, büyük ölçüde gereksinim duyulan tercümanları yetiştirmiştir. Burada ilk olarak açılan Matematik, Denizcilik ve Slav-Grek-Latin Okulları'ndan ayrı olarak söz etmekte fayda vardır. I. Petro, 1697-1698 yılları arasında Avrupa'ya yapmış olduğu ilk seyahati dönüşünde yanında Farquharson adında matematik ve denizcilik öğretmeni olan bir İngiliz'i, Rusya'ya getirmiştir. Onun yardımcılarıyla 1701 yılında Moskova'da, Suharev Kulesi'nde Matematik ve Denizcilik Okulu adını taşıyan ilk laik okul açılmış ve 1714 yılında Sankt-Peterburg'a taşınana değin burada eğitim vermeyi sürdürmüştür. Matematik ve Denizcilik Okulu, daha çok uygulamaya yönelik bilgileri vermekle yükümlüydü; 1687 yılında açılan ve 1701 yılında Petro tarafından verilen fermanla statüsü değiştirilen, böylelikle Slav-Grek-Latin Devlet Akademisi statüsüne yükselen okul da, Rus gençliğine skolastik felsefeyi ve teolojyiyi öğretmekle yükümlüydü. (Miliukov, 1991: 185) Bu iki okul, Rus eğitim sisteminde yeni bir çağ açmıştır. Bu okullar sadece kendi alanlarında uzman hazırlamakla yetinmemişler, aynı zamanda açılacak yeni okullar için öğretmen hazırlamışlar ve böylece, çağdaş Rus eğitim sisteminin temelini oluşturan kuruluşlar olmuşlardır. I. Petro eski dini okulların öğretim programını değiştirme yoluna gitmemiş, bunun yerine var olan dini eğitim enstitüsünü yok sayarak yeni okul sistemini getirmiştir. Bununla birlikte, Rus Çarı'nın asıl amacı; Rus halkına eğitim vermekten çok, mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde Donanma ve buradaki askerler için uzmanlar ve teknisyenler yetiştirmektir.

Kuruluşlarından kısa bir süre sonra Mühendislik, Denizcilik ve Madencilik Okulları'nın kendilerine verilen alanlarda uzman yetiştirme görevlerini gerçekleştiremedikleri fark edilmiştir. Bunun en büyük nedeni, meslek okullarında eğitime başlayan öğrencilerin, okuma ve yazma gibi beceriler de dahil olmak üzere, hiçbir temel bilgiye sahip olmamalarıdır. Bu sorunu I.Petro, çocuklar için temel bilgi okulları açma kararını alarak çözmeye çalışmıştır. Böylelikle Rusya'da, 1703-1722 yılları arasında, Rusça eğitim verilen kırkı aşkın Russkiye (Rus) Okulları (bu okullarda Rus dili alanında da eğitim veriliyordu) ve matematiğe ve geometriye ağırlık veren Tsifirniye (Rakam) Okulları (bu okullarda ise matematiğe ve geometriye ağırlık veriliyordu) açılmıştır. Açılan ilk okul statüsüne denk gelen bu okullarda eğitim vermek üzere, her eyalete Matematik ve Denizcilik ve Slav-Grek-Latin Okulları'nın mezunları görevlendirilmiştir. Dönemin okulları hakkında detaylı araştırma yapan Milikov 1727 yılında toplanan bilgilere dayanarak aşağıdaki istatistiği elde etmiştir. Söz konusu

okullara ilk açıldıklarında yaklaşık 2000 öğrenci kaydedilmiştir. Kaydedilmiş öğrencilerin sınıf dağıtımı şu şekildedir (Miliukov, 1991:186):

Temsil edilen sınıf	Öğrenci sayısı	Yüzde oranı
Ruhban sınıfının çocukları	931	45.4%
Asker sınıfının çocukları	402	19.6%
Memur sınıfının çocukları	374	18.2%
Esnaf sınıfının çocukları	93	4.5%
Soylu sınıfının çocukları	53	2.5%

I. Petro tarafından getirilen zoraki eğitim sistemi, eski zihniyete sahip olan ataerkil Rus toplumu tarafından sıcak karşılanmıyordu, daha doğrusu zaten zengin olan birinin evde kalıp babasının mesleğini devam ettirmesi yerine, eğitim alması gerekli görülmüyordu. Ayrıca bu ataerkil Rus toplumunun aileleri, çocuklarının yurt dışında eğitim almalarını kesinlikle istemiyorlardı; çünkü bir kere evden ayrılanlar artık kendi evlerine dönemiyorlardı. Rusya'ya dönüşte istenen eğitimler tamamlandığında, hepsini mecburî hizmetleri bekliyordu. Ayrıca bu dönemde, bütün okullarda çok katı bir disiplin vardı ve disiplini sağlamak için fiziki cezalar da uygulanmaktaydı. Fakat Petro, halkını eğitmekte kararlıydı ve okullardan kaçışları engellemek için eğitimini yarıda bırakıp kaçanlara hapis cezası verilmesine kadar verdi. Ama yine de, öğrenci sayısının azalması engellenemedi. Okullara yazılan 2000 öğrenciden ancak 500 kadarı eğitimini tamamlayabilmiştir. Miliukov'un topladığı bilgilere dayanarak okula devam etmeyen diğer 1500 öğrencinin okulu bırakma nedenleri aşağıdaki gibidir (Miliukov, 1991:187):

Okulu bırakma nedeni	Öğrenci sayısı	Yüzde oranı
Esnaf ve ruhban sınıfını temsil eden veli tarafından okuldan alınlar	572	37%
Kaçan, eve dönen, kaybolan	322	20.8%
Bırakıp daha sonra eğitimini tamamlayan	302	19.9%
Zihinsel engelli	233	15%
Okulu bitirmeden devlet hizmetine çağrılan	93	6%

Grafiğe bakıldığında, en büyük öğrenci kaybının esnaf ve ruhban sınıfında olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, kilisenin düzenlemeleri sonucunda 1721 yılında açılmaya başlanan dinî okullardır. Sonraki beş yıl içerisinde dinî okulların sayısı 46'ya kadar yükselmiştir. Böylelikle, I. Petro iktidarının son yıllarında, neredeyse her eyalette hem rakam okulları hem de din okulları mevcuttu. Her ikisine de öğrenciler zorla getiriliyordu. Bununla beraber Sinod ruhban sınıfı, çocuklarının Tsifirniye okullarından alınıp, dinî okullara kaydedilmesini talep etmiştir. Bunun sonucunda, grafikte de görüldüğü gibi, öğrencilerden dörtte biri rakam okullarından alınıp din okullarına kaydedilmiştir.

Böylelikle, 14 rakam okulu öğrencisiz kalması nedeniyle kapanmıştır. 1744 yılında açılan 28 rakam okulundan sadece 8'i eğitim vermeyi sürdürebilmiştir. Bu nedenle laik temel eğitim alanında atılan ilk adımlar, kolaylıkla hayata geçirilememişler ve I. Petro'nun bu tasarıları ancak II.Katerina Dönemi'nde gerçekleşmiştir (Miliukov, 1991:186-188).

1724 yılında I. Petro, Gottfried Wilhelm Leibniz tarafından hazırlanan Rusya Bilimler Akademisi'nin tüzüğünü onaylamış, ancak Akademi'nin faaliyete geçtiğini görmeye ömrü yetmemiştir. Akademi, ancak Çar'ın ölümünden sonra öğrencilerine kapılarını açabilmiştir. Bilimler Akademisi'nin temel amacı, Rusya'da bilim ve teknolojinin gelişmesini sağlamaktır. Akademi, üç fakülteye sahip bir üniversiteden ve liseden oluşan bir eğitim merkezi olarak tasarlanmıştır; açılan fakülteler arasında Hukuk Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Felsefe Bölümü yer almıştır. (Parhomenko, 2010: 229). Avrupa Bilimler Akademileri örnek alınarak hayata geçirilen Rusya Akademisi'nin en ilginç yanı ise, Avrupa İlimler Akademileri'nin olmazsa olmazı İlahiyat Fakültesi'ni bünyesinde bulundurmamasıydı. Bunun yanı sıra, 1755 yılında kurulan Moskova Üniversitesi'nde de İlahiyat Fakültesi bulunmamıştı. Bunun nedeni, hem "kilisenin, Petro zamanında özel bir şekil alması" (Kurat, 1999: 268) hem de Rusya'da ilâhiyat alanındaki yükseköğretimi, 1687 yılında kurulan Slav-Grek-Latin Devlet Akademisi'nin üstlenmesidir. Kuruluş tarihleri göz önüne alındığında, Slav-Grek-Latin Devlet Akademisi'nin Rusya'nın ilk yükseköğretim kurumu olduğunu söylemek mümkündür. I. Petro, Sankt-Peterburg Akademik Üniversitesi'nin başkanlığını yapmak üzere Almanya'dan Gerhard Friedrich Müller'i davet etmiştir. Müller ilerleyen yıllarda Rusya tarihi alanında önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu dönemde, akademi eğitim birimlerinin yanı sıra kütüphane, matbaa, cilt ve kitap dükkanı da açılmıştır.

I. Petro'nun, Rusya'yı aydınlatma projesinin mirasçısı, şüphesiz, II. Katerina'dır. Alman asıllı Sophie Auguste Friederike von Anhalt-Zerbst-Dornburg, Katerina ismini, vaftiz edildikten sonra almıştır. Çariçe, I. Petro'nun başlatmış olduğu laik eğitim düzenini yaygınlaştırmak için büyük çabalar göstermiştir. I. Petro meslekî eğitime büyük önem verirken, II. Katerina bu eğitimin temeliyle ve kapsayıcı olmasıyla yakından ilgilenmiştir. Eğitim alanında Çariçe'nin en büyük yardımcısı İvan Betskoy olmuştur. Betskoy, 1764 yılında Katerina'nın önerdiği genel eğitim ilkelerini sıraladığı "Her İki Cinsten Gençlerin Eğitimi İçin Genel Plan" adı altında bir çalışma hazırlamıştır. İlkelerin en başında "yeni bir tür halk" yaratmak isteği vardı. Bunun için; zihin, kalp ve vücut hep birden eğitilecek ve hepsinden önemlisi, öğrencilerin topluma ve arkadaşlarına karşı gayet yüksek bir ahlaki görev duygusu içerisinde hareket etmeleri gerektiği aşılanacaktı. Bu ilkelerin ilk somut uygulaması 1764'te Moskova'da ve 1770'te Sankt-Peterburg'da, Katerina ve Betskoy'un kurdukları kimsesiz çocuklar yurtlarında yapıldı. Bu yurtlara bağlı çalışan doğumevlerine, kadınlar hiçbir soru sorulmadan kabul edilirdi. Burada yetiştirilen "yeni insanlar", çeşitli önemli zanaatlarda usta olacaklar, toplum içinde Tanrı'nın kendilerine verdiği görevleri yerine getireceklerdi. Yetimhanelerin faaliyete geçtikleri ilk yıllarda, ne yazık ki, çocuk ölüm oranları çok yüksekti. Ancak daha sonra ilk güçlülükler aşılp

buradaki çocuklar sağlıklı, mutlu bir şekilde büyüdüklerinde Rus üçüncü sınıfında bu ölçüde pek küçük bir artış sağlayabilmişlerdi (Madariaga, /çev.Harmancı, 1997:84). Bunun yanı sıra temel eğitimi yaymak adına, 1767 yılında az gelirli soylular için taşra okullarının açılması emri verilmiştir.

Batıdan gelen fikirler Rusya'daki kadınların daha etkin bir biçimde rol almalarına olanak sağlamıştır. Bunun ilk göstergesi, kadınlara eğitim vermek üzere 1764 yılında kurulan Smolny Enstitüsü'dür. Fransa'da Madame de Maintenon tarafından kurulan St. Cyr Okulu'nu örnek alan bu okula kızlar çok erken yaşta alınırlar, 12 yıl eğitim görürler ve aile yaşamının cehalet ve zalimliğinden korunurlardı. Doğrudan doğruya Berskoy'un denetiminde olan kimsesizler yurtlarında ve Smolny Enstitüsü'nde bedensel ceza kesinlikle yasaktı ve çocukların başka insanlara ıstırap verildiğini görmemeleri için hizmetkârlar bile dayakla cezalandırılmazdı (Madariaga,/çev.Harmancı, 1997:85).

1775 yılında Katerina taşra hükümetini yeniden düzenlemeye geçince, bir milli eğitim politikasının olmamasına karşın eğitim yine ön plana çıkmıştır.

Katerina'yı eğitim sorununu ulusal çapta ele almaya yöneltten etkenin ne olduğu bilinmemektedir. Avrupa'da eğitim alanında alınan kararlar, 1775 Yasası'ndan istenilen sonucun alınmaması ya da Rusya'da bir milli okul sisteminin ancak devlet eliyle kurulabileceğini anlaması bunun nedenleri arasında gösterilebilir. Nedeni ne olursa olsun, 1782 yılında II. Katerina'nın isteği üzerine Avusturya İmparatoru II. Joseph, Rusya'ya eğitim alanında çok deneyimli bir pedagog olan Sırp asıllı Jankovič Mirijevski'yi görevlendirmiştir. Jankovič Mirijevski'nin görevi, Rusya'da ilkokul sistemini ve müfredatını oluşturmaktır. Mirijevski'nin halk okullarına yönelik reformu okulları üç gruba ayırmaktaydı: iki sınıftan oluşan "Küçük Okullar", üç sınıftan oluşan "Ortaokullar" ve dört sınıftan oluşan "Anaokulları". Tüm bu okulların birinci sınıfında "Okuma, Yazma, Rakamlar", ikinci sınıfta "Aritmetik, Güzel Yazı, Çizim, Din Bilgisi, Vatandaşın Görevleri", üçüncü sınıfta "İncil Okuma, Rusça Dilbilgisi, Genel Tarih, Coğrafya", dördüncü sınıfta ise "Rusça Dilbilgisi, Geometri, Genel Tarih, Genel Coğrafya, Mekanik, Fizik, Mimarlık" dersleri okutulurdu. Ayrıca Çariçe 1785 yılında, Mirijevski'den özel okullar ve pansiyonlar için de bir müfredat oluşturmasını istemiştir. II. Katerina, bir yıl sonra 5 Ağustos 1786 tarihinde tüm halk okulları ve özel okulların Genel Denetim Komisyonu'nun kararlarına tabi tutulması emrini vermiştir. Böylece bu kararlarla tüm okullar Genel Denetim Komisyonu'nun çatısı altında toplanmış ve bir anlamda Rusya'nın Milli Eğitim Enstitüsü oluşturulmuştur.

Tüm bunlarla birlikte, 1726 yılında Sankt-Peterburg'ta açılan ve Rusya'nın ilk müzesi olarak kabul edilen Kuntskamera, 1706 yılında Moskova'da "Eczacı Bostanı" ve 1714 yılında Sankt-Peterburg'ta "Eczacı Bahçesi" adlarıyla açılan botanik bahçeleri de halkın aydınlanmasında büyük önem taşımıştır. Sonraki yıllarda bu listeye II. Katerina'nın emriyle 1795 yılında açılan Halk Kütüphanesi ve 1797 yılında çiftçiler için kurulan Tarım Okulu da eklenmiştir.

Eğitim kuruluşlarının grafiğine bakıldığında ise, I. Petro Dönemi'nde sivil okulların sayısı elli iken II. Katerina Dönemi'nde bu sayının üç yüze yükseldiği, 19. yüzyıl başlarında ise sayının beş yüze kadar ulaştığı görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, I. Petro tarafından temeli atılan eğitim sistemi, kendisinden sonra gelenler tarafından devam ettirilmiştir. Özellikle, II. Katerina'nın eğitim alanına verdiği önem ve katkı oldukça büyük olmuştur.

Basım

Aydınlanma Dönemi'nin diğer önemli adımlarından biri 1708 yılında sivil yazım şekline geçme kararıdır. Bu tarihten itibaren karmaşık ve öğrenmesi zor olan kilise Slav Abecesinin yerini sivil abece, harflerden ve işaretlerden oluşan Slav rakamlarının yerini ise Arap rakamları almıştır. Bu karar bir anlamda Rusya'da kültür devrimini gerçekleştirmiştir. Laik kitaplar, dini kitaplardan ayrılmış ve edebiyatın gelişimi hızlı bir şekilde başlamıştır. Bunun yanı sıra, ders kitaplarının sivil abece ile yazımına da olanak verilmiş, böylelikle L.F. Magnitski'nin "Arifmetika i geometriya" (Aritmetik ve Geometri), G.G. Skornyakov-Pisarev'in "Statika i mehanika" (Statik ve Mekanik), F. Propokoviç'in "Duhovnyy Reglament" gibi ilk ders kitapları ortaya çıkmıştır.

Rusya'da kültürel hayatta göz ardı edilemeyecek bir diğer önemli olay ise ilk gazetenin basılmasıdır. Matbaa ortamında basılan ve "Vedomosti o voyennih i inih delah" (Askeri ve Diğer İşler Hakkında Haberler) adını taşıyan bu gazete önce Moskova'da, ardından Sankt-Peterburg'ta yayımlanmaya başlamıştır. Öte yandan, o günkü gazetelerde tarih verme geleneği olmaması nedeniyle ilk yayının basım tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak çalışmalarda genellikle Aralık 1702 ya da Ocak 1703 tarihinden söz edilmektedir. Bu anlamda, Avrupa ile kıyaslanırsa ilk Alman gazetesi olan Zeitung'un tam bir asır kadar önce, yani 1609 yılında yayımlandığı düşünüldüğünde Rusya'nın basım alanında 100 yıl kadar geciktiği görülmektedir. (Klyuçevski, 2007: 167) Aslına bakılırsa "Vedomosti o voyennih i inih delah" gazetesinden önce, elle çoğaltılmış olan ve Avrupa haberlerini bildiren "Kuranti" ya da "Vestoviye pis'ma" adında bir gazete daha bulunmaktaydı; ancak bu gazetelerin hem sayıları hem de dağıtım kapsamı gazete özelliği taşımaları için yeterli değildi. Bu anlamda gerçek gazete ölçütlerini taşıyabilen gazete yalnızca "Vedomosti o voyennih i inih delah" olmuştur ve 110 sayfadan oluşan ve haberlerin biriktikçe yayımlandığı bu gazetenin ilk redaksiyon işlemleriyle de I. Petro'nun bizzat kendisi ilgilenmiştir. İncelemelerde 1703-1704 yılları arasında gazetenin 39 sayısının yayımlandığı, 1705 yılında yayımlanan gazete sayısının 26 olduğu, 1715 yılında 11 sayı ile varlığını sürdürdüğü ve 1718 yılında sadece bir sayısının basıldığı göze çarparken, her sayının baskısının ise 4 bine kadar ulaştığı bilgilerine rastlanmaktadır. Ne yazık ki, I. Petro'nun "oyuncaklarından" biri olarak görülen bu gazetenin Moskova basımı, çarın ölümünden kısa süre sonra 1727 yılında durdurulmuştur. "Vedomosti o voyennih i inih delah" basılırken deneyimsizlikten kaynaklanan nedenlerle ağır dil kullanımı, materyal dağınıklığı ve oldukça fazla sayfadan oluşması gibi hatalar yapılmıştır. Ancak yine de bu gazete, Rus

basınının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. 1728 yılında Gerhard Friedrich Müller redaksiyonu ile “Novosti Sankt-Peterburga” (Sankt-Peterburg Haberleri) adlı başka bir gazete ortaya çıkmıştır. Rusya İlimler Akademisi’nde profesör olan Müller, gazete basımını farklı bir düzeye taşımış ve kısa süre sonra “Novosti Sankt-Peterburga”yı örnek alarak, hem ulusal hem de yerel başka gazeteleri ve dergileri yayımlanmaya başlamıştır. (Parhomenko, 2010: 240)

Petro’nun başlattığı gazete ve dergi basım işini, Voltaire, Diderot ve D’Alembert gibi dönemin ve Aydınlanma Dönemi felsefesinin önemli temsilcileri olan filozoflarla yazışmalar yapan II. Katerina, hakkıyla devam ettirmiştir. Aslında bu dönem -yani 18. yüzyıl- Rusya’da, Rus gazeteciliğinin doğduğu, Rus mizah ve eleştirme sanatının ilk belirgin tohumlarının atıldığı bir dönem olarak adlandırılabilir.

1769 yılında “Vsyakay vsyaçına” (Her Telden) adında kısa, haftalık, çok sivri dille yazılmış bir mizah dergisinin ilk sayısı yayımlanmıştır. Daha önce yayımlanan mizah dergileri de elbette mevcuttu. Ancak bu derginin farklılığı, belli kişilerin yerine, Rus toplumunun cehaleti, kör inançları, toplumdaki yolsuzluğu ve soylu tabakanın kötü davranışları gibi genel kusurları eleştirmektir. Derginin editörlüğünü İmparatoriçenin yüksek rütbeli sekreteri G.Koritski’nin üstlendiğini düşünülmektedir. Bu durum II. Katerina’nın dergiye yakın olduğunu ve bir anlamda eserin Çariçe’nin de mizah anlayışını ve eleştirilerini yansıttığı söylenebilir. Bunu, 19.yüzyılın ortasında bulunan Katerina’ya ait “Vsyakay vsyaçına”ya yazılan, ancak yayımlanmayan makaleler de kanıtlamaktadır. Aynı dönemde “Vsyakay vsyaçına”nın yanı sıra N. İ. Novikov’un çıkarttığı “Truten” (Bal Yapmayan Arı), romancı F. Emin’in “Adskaya Poçta” (Cehennem Postası) ve editörü henüz saptanmamış “Smes” (Derleme) gibi eleştiri edebiyatına damga vuran ve Rus toplumunun değişmesinde rol alan dergiler de yayımlanmıştır. Bu dergilerin içerik ve tarz açısından “The Spectator”, “The Rambler”, “The Tatler” gibi İngiliz dergilerini örnek aldıkları düşünülmektedir; ancak benzer eserlerin Rusya’ya da özgü olan yazılarında yayımlanması kuşkusuzdur (Madariaga, /çev.Harmanlı, 1997:76). Özellikle “Truten”de genç ve züppe saraylıların Fransız sanılma tutkusu ya da acımasız serf sahipleri keskin dille eleştirilmiştir. Dergide yayımlanan bazı yazıların kimin kaleminden çıktığı bugün bile bilinmemektedir. Bu yazıların Novikov’un, oyun yazarı D. Fonvizin’in ya da yazar ve diplomat olan A. Radişçev’in kaleminden çıkmış olabileceği düşünülmektedir.

Fransız edebiyatına hayran olan Çariçe, 1783 yılına kadar faaliyetini sürdüren Yabancı Eserler Çeviri Derneğini de kurmuştur. Bu derneğin kurulması için oldukça büyük miktarda, 5000 ruble kadar mali destek veriliyordu. Böylelikle Yunanca, Latince, Fransızca, İngilizce vb. dillerden felsefe, tarih, ekonomi, edebiyat eserlerini çevirenler buradan bir miktar para kazanabilirlerdi. Kurum, 1783 yılında yeni kurulan Rus Dili Akademisi’ne nakledildiği tarihe kadar olan on beş yıl içinde 129 eser çevirmiştir (Madariaga, İ./çev.Harmanlı, M., 1997:76). Bu dönemde Rusçaya yapılan çevirilerdeki artışının yanı sıra, Sumarokov, Knyajnib ve Fonvizin’in oyunları, Herskov ve Derjavin’in şiirleri ve Lomonosov’un edebi ve bilimsel eserleri Rus edebiyatını farklı bir boyuta taşımıştır.

Okumaya önem veren ve gençlik yıllarını okumakla geçiren II. Katerina, 1795 yılında Halk Kütüphanesi'ni kurarak dönemin çok pahalı olan kitaplarına serbest erişim yolunu sağlamıştır. XVIII. yüzyıl boyunca Rusya'da 9500'e yakın kitap basılmıştır. Bunun yüzde seksen beşi, II. Katerina'nın 34 yıllık iktidar dönemine aittir (Puşkarev, 1993:292). Bu başarıyı tarihçiler Katerina'nın 15 Ocak 1783 tarihli Matbaa Kurma Fermanı'na bağlamaktadırlar. Bu ferman, Rus kültürünün gelişimini etkileyip matbaa işine köklü bir değişiklik getirmiştir. Bundan sonra sadece yerel emniyet amirine kaydettirmek koşuluyla, nerede, kim ve hangi sosyal sınıftan olursa olsun, herkesin matbaa kurmasına izin verilmiş, böylece Rusya'da basımın geliştirilmesi ve kitap sayısının artırılması için bir zemin oluşturulmuştur. Sansürün resmîyet kazanmasının aynı döneme denk gelmesi ise bir paradokstur. Bundan sonra emniyet amirleri basılacak eserleri okuyarak hükümdara, Hristiyan inancına ve kamu ahlakına aykırı olup olmadıklarını araştıracaklardı. Araştırmanın sonucunda uygunsuzluklar tespit edildiği takdirde polis teşkilatı ceza verebilecekti. Rusya'da, eserlere konulan sansürün I. Petro Döneminde ortaya çıktığı bir gerçektir. Ancak Petro'nun sansürü, daha çok din ve laiklik arasındaki ayrımı belirginleştirmeyi hedefliyordu. Çar, matbaaların kiliselerin elinde değil, devletin elinde olmasını istiyordu. Böylelikle hem kilise hem de sivil ihtiyaçlar için basılacak eserlerin denetimi yapılabilirdi. 1701 yılında çıkan fermanla bu istek şöyle belirtilmiştir: "Keşişler, odalarında yazı yazmak hakkına sahip değildirler, odalarında mürekkep ve kağıt bulundurmazlar, ancak yemekhanede yönetici onayıyla yazı yazabilirler" (Jirkov, 2013). II. Katerina'nın sansürü ise mutlak monarşiyi ve iktidarın otoritesini korumakla görevliydi. Basım ve edebiyatın güçlü bir silah olduğunu kısa zamanda anlayan ve Fransız Devrimi'nden etkilenen, böylelikle hükümdarlığın sonlarına doğru özgürlükçü fikirlerinden vazgeçen Çariçe 16 Eylül 1796 tarihli fermanında "Şehirlerimizde kurulacak devlet sansür kurumlarından geçmeden hiçbir eser yayımlanamaz" (Galanov, 2011) diyerek, doğrudan Rusya'da sansürü ve sansürcülük faaliyetlerini resmîleştirmiş, dolaylı olarak özel matbaaları kapattırıştır.

Basımı, yayımlamayı ve sansürü bir arada değerlendirdiğimizde, iki hükümdarın da, güçlerinin izin verdiği kadar, çok alanda girişimci ve etkin olduklarını görmek mümkündür. Olumlu ve olumsuz yönleriyle, Rus toplumunun aydınlanmasında, matbaaların açılmasında, baskının mekanikleşmesinde, her iki hükümdarın basınla yakından ilgilenmesinin payı ve önemi büyüktür.

Bilim

Dönemin Rus bilimi de büyük değişikliklere uyum sağlayarak geniş adımlarla ileriye yürümeye başlamıştır. Mihail Lomonosov, XVIII. yüzyıl Rus biliminin belki de en önemli isimlerden biridir. Lomonosov'un fen veya insan bilimleri arasında ilgilenmediği alan bulmak oldukça zordur. Ansiklopedi yazarı, dilbilimci, tarihçi, doğa bilimci, fizikçi ve kimyacıdır. Çağdaş fizik ve kimya bilimini bir disiplin olarak tanımlayan ilk kimyacı sıfatıyla tarihe geçmiştir. Ayrıca bu alanda atılması gereken adımların kapsamlı bir programını hazırlamıştır. Vasiliy Tatişçev de yetenek ve eğitim düzeyi

açısından ona yakındı. Tarihçi, coğrafya bilimci, ekonomist ve devlet adamı sıfatlarıyla, “Rusya Tarihi” adlı alanının ilk kapsamlı kaynak eserini hazırlamasıyla Rusya bilim tarihine damgasını vurmuştur. Tatişçev ayrıca coğrafya alanında da önemli eserlere imza atmıştır.

İlginç olan ise XVIII. yüzyıl Rusya’sının, XVII. yüzyıl Rusya’sına nazaran, Batı Avrupa aydınlanma fikirleriyle de beslenerek, çok sayıda bilim dallarının oluşmasına öncülük etmesi ve S. Çeluskin, H. Laptev ve N. Polzunov gibi Rus bilim insanlarını yetiştirmesidir. XVIII. yüzyılın bilim insanlarına teknik destek sağlayarak, teorik bilgileri pratiğe dönüştüren, Sankt-Peterburg Bilim Akademisi’nin Mekanik Atölyesi’ni otuz yılı aşkın süredir yöneten İ. Kulibin günümüzde de iyi bilinen bir mucittir. Buluşlarının arasında parabolik yansımali fener-projektör, akıma karşı çalışabilen su motoru, tek arklı köprüler vardır. Kulibin, bu buluşları ve bilime katkılarından dolayı II. Katerina tarafından altın nişanla onurlandırılmıştır. 1700 yılında Ural bölgesinde Maden Arama Birimi kurulmuş, 1712 yılında mucit A.Nartov torna makinasını icat etmiş, 1720 yılında ise Y.Nikonov denizaltı ve dalgıç kıyafetini icat etmiştir. Nikonov’un deneyleri başarısızlıkla sonuçlansa bile bu tür arayışlar yeni yeni gelişmekte olan bilim ve teknik çağının göstergeleridir. 1718 yılında Rusya, ilk kez, I. Petro’nun da ilgi duyduğu, tıp aletlerinin üretimine başlamıştır. 1725 yılında ise düzenli meteorolojik gözlemlere başlanmıştır (Parhomenko, 2010:274).

XVIII. yüzyıl öncesi çağların dağınık bilgi birikimleri bilimsel biçime dönüştürmüştür. Elbette, Rusya’daki bilim, dünyada gelişmekte olan biliminin paralelinde gelişen ve ilerlemekte olan bir bilimdi, ancak bu dönem aynı zamanda, Rus biliminin de kendi adımlarını atarak dünya bilimini etkilemeye başladığı bir dönemdi. Örneğin, Rus etnograf ve coğrafya bilimci S. Kraşeninnikov’un 1756 yılında (Parhomenko, 2010:274) yazdığı “Opisaniye zemli Kamçatki” (Kamçatka Bölgesinin Tasviri) adlı eseri dört dile çevrilmişti. Ordinaryüs Profesör İ. Lepehin, Astrahan’dan Ural Dağları’nı geçerek Arhangelsk’a seferi boyunca edinmiş olduğu izlemlerini “Dnevniye zapiski” (Günlük Notlar) adında bir kitapta yayımladıktan sonra, Berlin Doğa Araştırmacıları Derneği’ne davet edilmişti. Yurt dışında da elektrik alanındaki çalışmalarıyla iyi bilinen fizikçi G. Rihman’ın şimşek çarpması sonucunda vefatı üzerine İngiltere, Almanya ve Fransa’dan başsağlığı dilekleri gelmiştir.

XVIII. yüzyıl, yukarıda da değinildiği üzere Rus bilim tarihinde coğrafi keşiflerin yüzyılıdır. 1721 yılında İ. Evreinov ve F. Lujın, Kuril Adaları’nın on dördünün haritası yapılmışlar, ayrıca Rus deniz seferiyle Asya ve Kuzey Amerika’nın arasında boğaz olup olmadığını keşfetmek için, Kamçatka’ya doğru hareket etmişlerdir. Boğaza ulaşmak, V. Bering tarafından düzenlenen bir seferde başarıya ulaşılmış, bundan dolayı da Asya ve Amerika’yı ayıran boğaza Bering adı verilmiştir. Seksenli yıllarda G. Şelihov, Alaska’da araştırmalara başlamıştır. Aynı dönemlerde doğal kaynak aramak amacıyla çok sayıda keşif gezileri başlatılmıştır. İlginç olan, bunlara özel kapitalin de büyük destek vermesidir. Tüm bu araştırmalar, XVIII. yüzyılın sonuna doğru Rusya İmparatorluğu’nun ilk topografik ve fiziki haritasının oluşturulmasıyla sonuçlanır. Ayrıca İ. Kirillov redaksiyonundan “Atlas

rossiyskiy” (Rusya Atlası), G. Miller’in “İstoriya Rossii” (Sibirya Tarihi), Alman Johann Gottlieb Georgi’nin “Etnografiya narodov Rossii” (Rusya Halklarının Etnografyası) gibi çalışmalar da ortaya çıkmıştır (Parhomenko, 2011:274).

Görsel Sanat

I. Petro’nun uyandırmış olduğu yaratıcı girişimcilik, sanat alanında da kendi ifadelerini bulmuştur. XVIII. yüzyılın Rus sanatı iki bileşimden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bileşimlerden ilki, dünyada o dönemde var olan sanat akımlarının temsil etmekteydi. Diğeri ise hükümdarların zevkini yansıtmaktaydı. Bu anlamda, XVIII. yüzyılı üç farklı döneme ayırmak mümkündür. Yüzyılın ilk çeyreği I. Petro’nun sanatsal fikirlerinin hâkim olduğu bir dönemdi. 1730-1750 yıllar arası Petro’nun kızı Yelizaveta’nın Barok sanatı sevgisini temsil etmektedir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ise klasisizm akımının hâkim olduğu bir dönemdir. Burada erken ve olgun klasisizminden söz etmek mümkündür. Dolayısıyla, XVIII. yüzyıl Rus sanatında, Petro’nun ilk dönemki Barok sanatından, Elizaveta’nın Rokoko sanatından ve II. Katerina’nın klasisizminden söz etmek mümkündür.

I. Petro Dönemi’nin kültürü ve sanatı Rusya için yeni bir çağın başladığı bir dönem olmuştur. Bunun en büyük kanıtı, kültürün ve sanatın ana ilkelerinin değişmesidir. Eski Rus arkaik kültürünün ve bu kültürün aracı olan sanatın ana ilkesi “dine uygun insan” prensibinin yerini “devlete hizmet edecek yeni laik vatandaş” prensibi almıştır. Bundan sonra, Rus sanatı da bu yolda ilerlemiştir. Laiklik ilkeleri, müzik, görsel sanat ve edebiyat gibi sanatın tüm alanlarına nüfuz etmeye başlamıştır.

Çar, Rus sanatının yeni sayfasını “yeni insan” için yeni şehir, “yeni Rusya’yı var edecek yeni başkent” fikri doğrultusunda açmıştır. Yeni kültürün simgesi haline gelecek ve ileriki yıllarda “Rusya’nın kültür başkenti” sıfatıyla anılacak Sankt-Petersburg’un mimarisi, zamanın tüm dünya akımlarına ve modasına uygun olarak tasarlanmıştır. Ayrıca Petersburg, şehir planlamacılığına uygun olarak yapılan ilk Rus şehriydi. Rusya’da şehir planlamacılığı geleneği bundan sonra 1723 yılında, “Binaların Odası” (Jigalo/Tukiyanin, 2011: 14) adındaki kuruluşun açılışıyla resmileşecektir.

Petersburg’un ilk genel planı İtalyan mimar Domenico Trezzini ve Rus mimar Andrey Trezin imzasıyla 1713 yılında çizilmiştir. Yapılacak binaların örnek mimari çizimleri ise 1716 yılında Rusya’ya gelen Fransız mimar Jean-Baptiste Alexandre Le Blond’a aittir. Aynı yıl Petersburg’a, şehrin mimarisini belirleyecek ve önemli eserlere imza atacak Bartolomeo Karlo Rastrelli ve oğlu Bartolomeo Francesco Rastrelli adında iki İtalyan mimar daha gelmiştir. Şehrin mimarisi, I. Petro’nun Baltık Denizi’ne yakın olma ve yüzünün denize dönük olma isteklerine uygun olarak tasarlanmıştır. Böylelikle Çar, çağın yeni sanatına görsel simgesini yaratarak başlamıştır. İnşaatları Petro döneminde yapılan önemli mimari eserler arasında, tasarımı Domenico Trezzini’ye ait Petropavlov Kadetrali (1712-1733), Domenico Trezzini, Teodor Schwertfeger ve Mihail Zemtsov’a ait On İki Kurulun

Binası (1722-1742), Dominico Trezzini ve Andreas Schluter'a ait, Petro'nun Yaz Sarayı (1710-1714), Andreas Schluter, Georg Mattarnovi, N. Gerbel, G. Kiaveri, M. Zemtsov'a ait ve Rusya'nın ilk müzesi olan Kuntskamera (1718-1734) (Jigalo/Tukiyanin, 2011: 14) Giovanni Maria Fontana, Gottfried Johann Schad'e ait A. Menşikov'un Sarayı (Дворец) (1710 -1720) vb. gibi yapıtlar yer almaktadır. Dönemin Petersburg mimarisinde kendine özgü dış cephe süslemesinde kullanılan yarım sütunlar, başlıklar, söveler ve mimari kompozisyonlar da gelişmiştir. Ayrıca bahçe ve park mimarisine, özellikle buradaki basketlere, pergellere, parterlere ve şelalelere önem verilmeye başlanmıştır (Şmid, 2013).

Petersburg, I.Petro'nun mimari zevkini yansıtırken Moskova, zamanın soylularından olan Prens Narişkin'in estetik anlayışını yansıtıyordu. Buradaki mimari tarz Narişkin'in Barok'u olarak sıfatlandırılmış ve özünde Rus arkaik mimarisiyle Barok mimarisinin harmanlanmış bir tarzını temsil etmekteydi. Bu tarzla yapılan önemli eserlerin arasında mimarisi İ. Zarubin ve D.Trezzini'ye ait Menşikov'un Kulesi (1701-1707), D. Aksamitov'a ait Lefortov Sarayı (1697-1699), Amiral Golovin'in Malikânesi vb. yapılar yer almaktadır. Dönemin Moskova mimarisinin, yeni dönem mimarisine bir geçiş sağlamak misyonunu üstlendiği söylenilebilir. Buradaki mimari çözümlerinin arasında çok sayıda (özellikle renk çözümlerinde) ara nokta arayışı görmek mümkündür (Stahorskiy, 2007:377-403). Petro Yeropkin, Mihail Zemtsov, İvan Korobov, İvan Miçurin gibi Rus mimarların da Rusya'nın "yeni yüzü"nü yaratılışında ve özgün Rus estetik anlayışının korunmasında katkısı çok büyüktür.

Yelizaveta'nın hükümdarlık yıllarının, babasının başlattığı Rus milli benliğinin güçlenmesi ve Rus kültürünün yükselmesi çabalarına karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Dönemin Rus sanatı, 1757 yılında kurulan Güzel Sanatlar Akademisi'nin açılışıyla belirgin hatlarını almış oluyordu. Artık sanat, Petro'nun deneysel şekillerinden uzaklaşıp, kusursuz şeklini almaya başlamıştır. Babasının bozmuş olduğu "güzellik-eğitim birliğini" düzeltmek kızının misyonuydu.

Yelizaveta'nın mimarisi daha olgun ve derin bir barok mimarisini temsil etmekteydi; hükümdarlığının son yıllarında Rokoko'nun da örnekleri görülmüştür. Dönemin belki de en önemli mimarlarından Bartolomeo Francesco Rastrelli, Kış Sarayı (1754-1762), Petergof'un Büyük Sarayı (1745-1755), Katerina'nın Sarayı (1752-1757) ve Smolny Manastırı (1748-1764) gibi yapıtlarıyla adını Rus mimari sanatı tarihine altın harflerle yazdırmıştır (Stahorskiy, 2006:555). Savva Çevakinski ve Aleksey Kvasov, yine bu dönemin mimarisinde iz bırakan isimlerdendir. Ayrıca Moskova baş mimarı Dmitriy Uhtomski, 1753 yılında Kızıl Kapı adı verilen Rusya'nın ilk zafer arkını inşa etmiş, ne yazık ki bu kapı 1927 yılında yıkılmıştır. Ancak anısı Kızıl Meydan adında hayatını sürdürmektedir (Solovyev, 2008:199).

II. Katerina Dönemi'nde antik sanat ekolü, beraberinde Rusya'ya klasisizmi getirmiştir. Tarihin ve I.Petro'nun başlattığı Petersburg ve Moskova arasındaki mimari tarz ayrımı, Rus klasisizminde de

devam etmiştir. Yeni başkent, daha çok yabancı olan Jean-Baptiste Vallin de la Mothe, Antonio Rinaldi, Georg Friedrich Veldten, Giacomo Antonio Domenico Quarenghi gibi mimarlar tarafından güzelleştirilirken, Moskova'ya Matvey Kazakov'un Rus Mimari Okulu hâkimdi. Kazakov'un klasisizmi temsil eden eserleri arasında, Kremlin'in Senato Binası (1776-1787), Soylular Toplantı Salonu (1780'li yılların ortası), Demidov'un Evi (Altın Odaları) (1789-1791), Barışnikov'un Evi (1797-1802) yapıları da yer almaktadır. Bu dönemde ayrıca, Rus klasisizminin büyük öncüleri İvan Yegotov, Yelizvoy Nazarov, Radion Kazakov gibi önemli Rus mimarlarını yetiştirmiştir (Solovyev, 2008:243).

XVIII. yüzyılın Rusya'sı "yeni bir kültür" için "daha aydın yeni bir yüz" kazanabilmiştir. I. Petro'nun ilk kaba şekilleri, yüzyılın sonuna doğru kusursuz ince şekillere bürünmüştür. Bundan sonra şehirlerin ve binaların tasarımı planlamacılığa uygun olarak, güzellik anlayışı ise bilgi ve eğitime dayanarak çizilecekti.

Rus resim sanatı ise XVIII. yüzyılda köklü bir değişim geçirmiştir. Eski Rus çizimleri yerine, yeni Avrupa tarzı resim gelmiştir. İkonlar ise yerlerini tablolara bırakmıştır. Uzelli "XVIII. ve XIX yüzyıllarda Rus Resim Sanatı" adlı eserinde döneme ait düşüncülerini şöyle belirtmiştir: "Bu dönemin en önemli özelliği ulusal bilincin güçlenişi ve yaşamın tüm alanındaki hızlı gelişmedir. Bu değişim ve insanın önemsenmesi doğal olarak portreciliğin gelişmesine neden olmuştur" (Uzelli, 2002:26).

Bu çağ, Rus kültür tarihine eski resim geleneklerinden vazgeçilen bir dönem olarak geçer. Bundan sonra, eski Rus tarzında ikonografi gelişimi durmuş, yeni kilise mimarisine uygun olan yeni kilise boyama tarzı gelişmiştir. "XVII. yy. sonundan itibaren Rus resminde alışılmış malzeme olan ahşap terk edilerek, yerine tuval kullanılmaya başlanmıştır. Tuval resmi eski Rus resminden, renk sembolizmini, ana hatların vurgulamasını, çizgisel özelliklerini ve geleneksel ritim etkilerini almıştır" (Uzelli, 2002:25). İkonlar da kendi tarzlarını kaybetmiş, din temasını içeren tablolara dönüşmüşlerdir. Rus resim sanatındaki bu dönüşüm, Rönesans Dönemi'nin en önemli miraslarından olan gölge, perspektif ve üç boyut gibi yeni teknikleri takip etmeye başlamasından ileri gelmektedir. Yeni teknikler daha önce Rusya'da bilinmeyen tarzlar olan portre, figürlü kompozisyonlar, gündelik hayat peyzajları gibi resim tarzlarını geliştirmeye başlamıştır. Bunlardan portre ve peyzaj resimleri, Avrupalı teknik seviyesine ulaşım zamanında büyük beğeni kazanmışlardır. Özellikle yüzyılın ilk yıllarında portre sanatı büyük popülerlik kazanmıştır.

"Rusya'da daha önce dine bağımlı olan portre sanatı, XVIII. yy. başlarında bağımsız bir biçimde görülmeye başlar. I. Petro'nun yeni kültürün oluşmasını hazırlayan reformları, portre sanatının gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Eski Rus kültürünün temel özelliği dinsel oluşudur. Oysa yeni kültür dünyasal ruha dış etkilere daha duyarlıdır" (Uzelli, 2002:25).

I. Petro tarafından resim sanatını öğrenmek üzere yurt dışına gönderilen ve en yeteneklilerin arasında yer alan gravürücü Aleksey Zubov ve portre ressamı İvan Nikitin, Rus resim sanatında yeni realizm tarzını başlatan isimler olmuştur. Dönemin önemli ressamları arasında I.Petro'nun portresini çizen N. Novikov, Golitsin Prensi'nin portresini çizen A. Matveyev, İ. Argunov, D. Levitskiy ve Levitskiy'in öğrencilerinden V. Borovikovskiy, F. Rokotov ve ilk Rus ressam akademisyenlerden olan A. Losenko ve G. Ugrumov yer almaktadır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 1757 yılında İ. Şuvalov ve M. Lomonosov'un inisiyatifıyla kurulan Güzel Sanatlar Akademisi, düzenli olarak sergiler açmaya başlamıştır. Buradaki Rus sanatçılar dünya çapında ün kazanmış ressamların eserleriyle tanışma fırsatını buluyorlardı. Elbette, sergiler ressamlığın gelişimine katkı sağlıyordu, ancak Akademi'nin en büyük katkısı Rus resim sanatına öğrenci yetiştirmektir. Örneğin, Rus Peyzaj Okulu'nun atası olacak olan F. Matveyev, Akademi'nin kapısını henüz 6 yaşındayken aralamıştır. Genç ressam, 1779 yılında mezuniyet çalışmasından dolayı altın madalya ile ödüllendirilmiş ve sanatını pekiştirmek için Roma'ya gönderilmiştir. Hayatının geri kalanını İtalya'da geçiren Rus peyzajcılarının önderi sayılan ressamın fırçasından hiçbir zaman bir Rus peyzajı çıkmamıştır. Ancak, çizdiği Roma ve Napoli peyzajları başyapıtları arasında yer almaktadır. Matveyev, yurt dışında yaşamasına rağmen, hiçbir zaman vataniyle bağlantısını koparmamış, O. Kiprenskiy ile beraber İtalya'ya eğitim için gelen Rus öğrencilere hayatı boyunca öğretmenlik yapmıştır.

Güzel Sanatlar Akademisi'nin Rus klasisizminin lokomotif misyonunu üstlenmesi ise bir tesadüf değildir. Akademinin ilk hocaları, özellikle klasisizmin görsel ifadesi sayılabilen tarihî konulu resimlere önem vermişlerdir. A. Losenko'ya ait "Proşçaniye Gektora s Andromahoy" (Hektor'un Andromakhe ile Vedalaşması) ve G.Ugrumov'a ait "İspitaniye sılı Yana Usmarya" (Yan Usmar'ın Güç Denemesi) bu tarzın önemli örneklerdendir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Rus ressamlığında santimentalizmin popülaritesi artmıştır. M. İvanov'a ait köylerin gündelik yaşamının idiyasını sahnelendiren "Doyeniye korovı" (Sığır Sağılması) ya da S. Şçedrin'in çobanların eğlencesini anlattığı "Lanşaft so skotinoyu" (Hayvanlarla Landşaft), santimentalizmi tüm özelliklerle temsil eden resimlerdendir. V. Borovikovski'nin M. Lopuhina'nın portreleri, büyüleyici güzellikleriyle bu akımın başyapıtı sayılan bir eserdir (Parhomenko, 2010:280).

Yeni resim çağında gravürün yeri de oldukça önemliydi. Gravür, geniş bir kitleye hitap eden ve tarihi olayları hızlı bir şekilde yansıtabilen bir sanat dalıydı. O dönemin gravürlerinde ülkenin önemli faaliyetlerini, olaylarını ve insanlarını görmek mümkündür. Rus ustaların eserlerinde Batı tekniği ve milli ruh harmanlanmıştır.

Burada Rus ressamlığının tapınağı sayılabilen Hermitaj Müzesi'nden ayrıca söz etmekte fayda vardır. Dünyanın en büyük müzesi olan Hermitaj'ın tarihi, II. Katerina'nın özel koleksiyonuyla başlar. Görsel sanata ilgi duyan Çariçe, Rembrandt Harmenszoon van Rijn, Raffaello, Tiziano Vecellio,

Pieter Paul Rubens'ın ve dünyaca ünlü diğer ressamın tablolarını satın almak için bütçeden ciddi miktarda para ayırmıştır. Bu süreçte çok harcama yapıyor olmasıyla suçlanan Çariçe, eleştirilere, “Ben harcamıyorum, ben satın alıyorum” şeklinde yanıt vermiştir (Parhomenko, 2010:232). Bu dönemde, II. Katerina 1400'ü aşkın tablodan oluşan bir koleksiyona sahip olmuş, Hermitaj Müzesi de bu koleksiyon sayesinde XVIII. yüzyıl sonlarında dünya çapında bir müzeye dönüşmüştür.

Edebiyat

Yazınsal açıdan ele alındığında ise, XVIII. yüzyıl oldukça karmaşık ve çelişkili bir dönemdir. Bu dönemde barok, ön-klasisizm, klasisizm, santimentalizm, romantizm ve erken realizm gibi edebi akımlar harmanlanarak birbirini izlemiştir. Ayrıca yaşamın tüm alanlarına yayılan üst tabaka ve halk arasındaki kültürel ayrışım dönemin edebiyatına da yansımıştır. Böylelikle XVIII. yüzyılın Rus edebiyatında hem doğal gelişimi izleyen ve Eski Slav halk edebiyatının mirasçısı olan Rus folklor edebiyatını, hem de eğitilmiş tabakanın belli kalıplar ve standartlar getirilen yeni edebiyatının gelişimini görmek mümkündür. XX. yüzyılda devrim ile sonuçlanacak bu ayrışım XVIII. yüzyıl edebiyatında paralel olarak gelişimini sürdürmüştür. Hicivci hikayelerden, serflerin sitem yüklü şarkılarından ve halkın önderlerini öven şarkılardan oluşan folklor edebiyatı daha çok sözel olarak gelişmekteyken, Eski Kilise Slavcası'nın mirasçısı olan yeni edebiyat ise laikliğin peşinde giderken dinî fikirlerden arınmaya çalışıyordu.

E. İnanır, “I. Petro ve II. Katerina'nın kanatları altında XVIII. yüzyıl Rus Edebiyatı” adlı kitabında XVIII. yüzyılın ilk yılları edebiyatı konusunda düşüncelerini şöyle dile getirir: “I. Petro'nun hükümdarlık yıllarıyla, Rus kültürü ve yaşamında gerçekleşen dünyevileşme sayısında, eski tür oluşumlar yeni içeriklerle zenginleşir, tek ve ulusal dilin biçimlenmesi hızlandırılır. Stefan Yarovski, Feofan Prokopoviç gibi söz ustalarının çabalarıyla hitabet sanatı Petro döneminde kültürün önde gelen sanatlarından biri olur. Bir yandan el yazmaları devam ederken, matbaa kitapları daha sık basılır olur; anonim kitapların yanı sıra, yazar adlarıyla basılan kitaplarda artış gözlenir. Bu dönemde yazılan yazıtlarda ön-klasisizmin biçimlendiğini görmekteyiz” (İnanır, 2008:53).

I. Petro Dönemi, kültürel tarih ve edebiyat sayfasını fazla dolduramamış, ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısı, önemli edebî akımlarla ve eserlerle kendinden söz ettiren bir dönem olmuştur. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Rus edebiyatında klasisizmin hâkim olduğunu söylemek doğru olur. Vatan sevgisiyle, aydın fikirlerle, mutlakiyet sevgisiyle dolup taşan Rus klasisizminin bu dönemdeki en önemli temsilcileri A. Kantemir, Trediakovski, M. Lomonosov'dur. Klasisizmi temsil eden yazarlar belli bir kişiliği değil, eğitim ve cehalet, cimrilik ve cömertlik, insan sevgisi ve zulüm gibi soyut değerleri od ve şarkılar eşliğinde övmekte ya da eleştirmekteydiler.

Yeni çağın yeni kültüre, yeni kültürün yeni edebiyata, yeni edebiyatın da yeni Rusçaya ihtiyacı vardır. A. Kantemir, Trediyakovski ve M. Lomonosov on yıl içerisinde bu yeni Rusçanın temelini atmayı başarmışlardır. “Klasikçilerin yapıtlarındaki öykünmenin ve tür ile biçemdeki katı hiyerarşinin karşısına ilk geçen Rus şairi Anton Kantemir olur. Yirmi yaşındaki Kantemir’in çağdaş şiirin ilk örneği olan “Na hulaşçih uçeniye” (Epitime hakaret edenlere) adlı satirik şiirinin Peterburgta yayımlandığı 1729 yılı, Yeni Rus Edebiyat Tarihi’nin başlangıcı sayılmaktadır” (İnanır, 2008:89). Kantemir hicivlerinde cehaleti, soylu ailelerin şımarık çocuklarının davranışlarını sivri bir dille eleştirmiştir. Kantemir, soyluların üstün haklarını kabul etse bile, doğal hak kavramını ilk olarak Rus edebiyatında sorgulayan isim olmuştur. Yazarın Rus edebiyatında başlattığı satiriğin yaygınlığı iki yüz yıl kadar devam edecektir.

1735 yılında Trediyakovski, Rus şiir kafiyesine tonlamayı getirerek şiir sanatında yeni bir sayfa açmıştır. “Noviy sposob k slojeniyu rossiyskih stihov” (Rus şiir kafiyesinde yeni yöntem) adlı teorik çalışmasında yazar, Rus edebî dilinin konuşma diline yaklaşması gerektiğini de belirtmiştir (Prutskov, 1980).

1757 yılında Lomonosov ise “Rossiyskaya grammatika” adlı ilk bilimsel Rusça dilbilgisi kitabını yayımlar. Eser; insan dili, okuma ve yazma, isimler, fiiller, yardımcı dil öğeleri, biçimbilgisi gibi altı bölümden oluşmaktaydı. Eserde Rus dilbilgisinin gelişimi için önemli sınıflandırmalar ve yorumlar yapılmıştır. Ayrıca 1619 yılında Meletiy Smotritski tarafından oluşturulan "Rusça Gramer" adlı bir kitap da bulunmaktadır ancak bu kitap açıklayıcı nitelik taşımaktaydı. Dolayısıyla ilk bilimsel yorumu içeren dilbilgisi kitabı Lomonosov’un kitabıdır.

Klasisizm, XVIII. yüzyıl Rus edebiyatında 80’li yıllara kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. V. Kapnist, Y. Knyajiç, G. Derjavin ve A. Sumarokov akımın diğer önemli temsilcilerdendir. Yüzyılın son yıllarında Rus edebiyatında klasisizmin yanı sıra santimantalizm de boy göstermiştir. Bu döneme ilişkin E. İnanır şöyle bir yorum getirir: “XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Rusya’da yazılan yaşam öyküsü – anı türü edebiyatındaki değişiklikler, duygusalcılık “biçeminin” ve “görüşlerinin” yayılma boyutlarını açıklar. Bu türde yazılan yapıtlarda, yazarın kişiliği ön plana çıkar” (İnanır, 2008:219). Rus santimantalizminde duygusallık, ruhsal betimleme, dil esnekliği, derin doğa betimlemeleri gibi tarzların tüm belirtilerini N. Karamzin’in “Zavallı Liza” ve “Boyarın Kızı Natalya” adlı eserlerinde görmek mümkündür.

XVIII. yüzyılın son yıllarında, Rus edebiyatında klasisizm ve santimantalizm akımlarının yanı sıra realizm akımlarının da ilk belirtileri görülmektedir. Rus yaşamını tüm çıplaklığıyla gösteren ve Fransız hayranlığıyla alay eden komedy yazarı D. Fonvizin, klasisizmin yıkılmaz duvarlarını sarsan ilk yazarlar arasındadır. Ayrıca XVIII. yüzyılda Rus çocuk edebiyatının ilk belirtileri de görülmektedir. 1776 yılında çocuklar için ilk kitaplar yayımlanmıştır (Parhomenko, 2010:282). Dinî

ve gezi hikayelerinden oluşan bu ilk çocuk yayınları için Alman eğitimci Joachim Heinrich Campe'nin kitapları örnek alınmıştır.

Rus siyasi ve sosyal düşüncesinin ve edebiyatının XVIII. yüzyılda büyük bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Mutlakiyet hayranlığıyla başlayan yüzyıl, mutlakiyete muhalifliğiyle bitmiştir. Devlet menfaatine hizmet eden yüksek vatansever fikirlerinin yerini, devlete karşı bireysel hakları savunan fikirler almıştır. I. Petro'nun başlattığı reformlar edebiyata mülkiyetçi ideoloji ve laik fikirleri getirmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında sosyal düşünce, rasyonalizmle beslenerek daha derin bir hâl almaya başlamış, aydın kesimin mutlakiyet ideolojisi, liberal fikirlerle sarsılmaya başlamıştır.

Sonuç

Reformlar sırasında I. Petro ciddi bir direnişle karşılaşmıştır. Bu dönemde, özellikle XVII. yüzyıla kadar ideoloji önderliğini üstlenen kilise bu tür değişimlere karşı koymuştur. Bundan dolayı, I. Petro'nun kararları sert ve kesin olmuştur. Çar, reformlarını hayata geçirmek için devletin iktidar mekanizmasını acımasızca insanlar üstüne sürmüştür. Ancak, bu türden kültürel devrimleri tek başına gerçekleştirmenin mümkün olmadığını kısa zamanda anlayan I. Petro, kendine reform yoldaşı olarak Sankt-Peterburg'un soylu tabakasını seçmiştir. Soyluların, Avrupa kültürünün Rusya'da içselleştirilmesinde bir iletken olarak görev alması gerekiyordu. Bu anlamda ilk aşamada, taşradakilere nazaran başkentli soylu memurlara ve askerlere daha yüksek maaşlar ve ödenekler verilmeye başlanmıştır. Daha sonra ise, soylu yöneticiler arasında görev ayrımı gerçekleştirilmiş ve artık kara askerî yönetimi, deniz askerî yönetimi ve sivil yönetim memurları, kendi alanlarında eğitim almak zorunda kalmışlardır. Devlete hizmet edecek ve yönetici olacak kadro politikasını destekleyen I. Petro, 20 Ocak 1714 yılında (Kluçevski, 2007:11) soyluların çocuklarına zorunlu eğitim alma uygulamasını getirmiştir. Bu karardan itibaren soylu birisi gereken eğitimini tamamlamadığı sürece reşit sayılmamış ve evlenememiştir. Bu karara uymayanlara da yüksek miktarda para cezaları uygulanmıştır. 10 yıl sonra I. Petro, tüm yönetim kademesindeki memurlara hukuk eğitimi alma zorunluluğunu getirmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, tüm yöneticilerin kanunları bilmesi ve kanunlara göre hareket etmesi istenmiştir. Bu karar ve süreç, Rusya'nın hukuk devleti olması yönünde atılan ilk önemli adımı olarak sayılmaktadır. I. Petro verilen görevleri raporlama ve yeni görevler vermek üzere görev alacak yeni adayları seçmek için soylu tabakaların temsilcilerini ve çocuklarını köylerden başkente, yani kendi huzuruna çağırırdı. Tarihte bu çağrılara uymayanlara ağır cezalar, hatta idam cezalarının da verildiğinin örnekleri de mevcuttur. Buna göre, daha önce istedikleri gibi hareket eden soylular, artık merkezden verilen emirlere ve uzun yurt dışı seyahatleri ve eğitimleri de kapsayan görevlere uymak zorundalardı.

XVIII. yüzyılda yapılan reformlar, Rusya ve Avrupa arasında güçlü kültürel bağlantıların kurulmasına neden olmuştur. Rus soylular Avrupa’da eğitimlerini tamamladıktan sonra farklı bir bakış açısına sahip olarak Avrupalılaşıyorlar ve aydınlanmış olarak vatanlarına dönüyorlardı. Ayrıca I. Petro Dönemi’nde Avrupa’dan davet edilen çok sayıda bilim adamı ve uzman Rusya’ya yerleşmiş, ancak Batı’yla ilişkilerini koparmamıştır. Bu göçmen kesim de, bir anlamda Rusya ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmüştür. Böylelikle XVIII. yüzyıl ortalarına doğru Rusya’nın iktidar sınıfının özü farklılaşarak batılılaşmış bir zümre oluşturmuştur. Bu dönemden başlayarak Rusya’da halk kültürü ve elit kültür olmak üzere iki farklı kültür, dünyaya iki farklı bakış açısı, hatta iki farklı düşünce yapısı oluşmaya başlamıştır. Bu iki kültürün arasında kimi zaman sessiz, kimi zaman açık bir direnişe dönüşen gerginlik ve çekişme iki yüz yıldan fazla bir zaman sürmüştür.

Sıradışı bir kişiliğe sahip olan Büyük Petro’nun reformları ne yazık ki çok dengeli olmamıştır. Bir yandan Rus hükümdar Rusya’nın Avrupa’dan geride kalmasına engel olmuş, ülkenin iktidar kesimini eğitmiş, modernleştirmiş, aydınlatmış ve Avrupalılaştırmış; öte yandan halka yönelik olarak alınan kararlar ve emirler Rus halkını Ortaçağ dönemine, ağır bir feodalizme doğru sürüklemiştir. Avrupa’da burjuva devriminin hazırlandığı bu dönemde işçiler haklarını kazanarak, orta sınıf oluşturmaya başladıklarında, verilen kararlar sonucu Rus halkı son hakları elinden alınarak tamamen köleleştirilmiştir. I. Petro’nun Rus Deniz Filosunun kurulması, Kuzey Askeri Kampanyası, Sankt-Peterburg’un İnşaatı gibi büyük projeleri, büyük paralara ve insan kaynaklarına mal olmuş ve bu yükler de halkın omuzlarına bindirilmiştir. I. Petro Dönemi’nde aile vergisinden bireysel vergi sistemine geçilmiştir. Bu dönemde artık bebekler ve çalışmayan yaşlılar da vergi ödemek zorunda bırakılmışlardır. Bunun yanı sıra I. Petro’nun Seferber Ordu yerine Daimi Ordu kurma isteği de halkın hayatını zorlaştırmıştır. 15 yaşından itibaren hayat boyu sürecek olan askeri hizmet alımına başlanmıştır; I. Petro’nun iktidar döneminin sonlarına doğru Daimi Ordudaki asker sayısı 200.000’e kadar yükselirken, çoğu Kazaklardan oluşan seferber birimdekilerin sayısı 100.000’e kadar ulaşmıştır (Puşkarev, 1993: 247). İsveç Savaşı’nın sonunda oluşturulan Daimi Ordudaki askerlerin evlere dağıtım kararının alınmasıyla zaten zor durumda olan halka bir de asker bakımı ve askeriye vergileri getirilmiştir.

I. Petro’nun Rusya’yı Avrupalılaştırma hevesi oldukça büyüktü. “Ne pahasına olursa olsun” düşüncesiyle hareket eden çar bazen acımasız, aceleci, üzerinde düşünülmemiş kararlar almıştır. Bundan dolayı I. Petro’nun reformları daha çok yüzeysel olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan I. Petro Dönemi’nde Rusya’nın çok iyi eğitim almış iktidar tabakası ulusal kültürden tamamen koparılmıştır. Böylelikle bir anlamda 1917 yılında gerçekleşecek olan Ekim Devrimi’nin ilk tohumları da atılmıştır. Öte yandan, I. Petro hayatının tümünü Rusya’ya hizmet etmekle geçirmiştir. Büyük fedakarlıkla işçilerle beraber çalışmaktan çekinmeyen Büyük Petro hem bir general olarak Rusya’nın Kuzey Seferi’nden galip çıkması için hem de bir hakim olarak Rusya’nın laik bir devlet olabilmesi için uğraşmıştır. Büyük Petro bir ekonomist olarak ise Rusya’da sanayinin ve üretiminin kurulması için

çaba sarf etmiş ve bir çevirmen ve redaktör olarak kültür ve bilim alanlarında Rusya'nın geri kalmaması için çabalarken, bir Çar olarak Rusya'nın büyük ve güçlü bir ülke olması için hayatının tümünü adanmış olan bir Hükümdar olmuştur.

II. Katerina ise, kendisini kültür ve sanat açısından da bir aydın olarak görüyordu. Yukarıda da söz edildiği gibi II. Katerina, 1764 yılında Avrupa'dan satın aldığı tabloları sergilemek üzere St. Petersburg'da ilk önce Küçük Hermitaj Müzesi'ni daha sonra Büyük Hermitaj Müzeleri'ni inşa ettirmiştir. Bu müzeler birleşip sonraki çarların da katkılarıyla dünyanın en büyük ve en önemli müzelerinden biri haline gelmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, kadınların eğitimine önem veren II. Katerina'nın destekleriyle 1764 yılında Smolny Enstitüsü kurulmuştur. Sonraki yıllarda bu enstitünün mezunlarının Rusya'nın soylu ve zengin ailelerine birer mürebbiye olarak girmeleri ve çocukların eğitimlerini ve düşünce şekillerini biçimlendirmeleri nedeniyle bu enstitü, Rusya'nın iktidar sınıfına etki etmiştir.

1763 yılında kurulan Tıp Heyeti, dönemin Rusya'sında ciddi anlamda eksikliği hissedilen hekimleri yetiştirmekle yetkili ve sorumluydu. II. Katerina'nın isteği üzerine 1765'te kurulan Serbest Ekonomi Topluluğu ise, Rusya'nın ziraat alandaki araştırmalarıyla ve sorunlarıyla ilgilenmek yükümlüydü.

II. Katerina Dönemi, Fransız edebiyatının ve Aydınlanma Dönemi felsefesinin “insanların doğal hakları”, “özgürlük”, “eşitlik” gibi yayılan ilkelerini, Rusya'daki (aydınlanmacı) entelektüel tabakasına ulaştırmış ve bu tabakanın oluşumu için bir zemin sağlamıştır. Dönemin diğer önemli ideolojik akımlarından biri de masonluktu. Bu dönemde, Batı örnek alınarak Rusya'da mason kardeşlikler ya da locaları oluşmaya başlamıştır. İlk mason localarının temel misyonları Aydınlanma Dönemi felsefesinin yayılması olarak belirlenmiştir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında II. Katerina'nın reformlarına ve kararlarına bakarak onun I. Petro'nun laik bir mirasçısı olduğunu söylemek mümkündür. İktidarın başındayken Rusya için olumlu ve önemli kararları alan II. Katerina'nın, büyük olasılıkla Fransız Devrimi'nden ve Rusya'daki iç ayaklanmalardan tedirginlik duyarak, iktidarının sonlarına doğru Rusya'yı geriye götüren emirler verdiği görülmüştür. Tüm bunlara rağmen, Rusya'da Aydınlanma Dönemi'nin en önemli iki ismi I. Petro ve II. Katerina'dır. Rusya'nın tarihini değiştiren ve belirleyen bu iki hükümdarın, laik dönemin devrimcileri, batı kültürünün lokomotifleri ve I. Petro ve Büyük Katerina olarak adlarını Rusya tarihine yazdırdıkları söylenilebilir.

Kaynakça

- Galanov, Mihail. (2011). *Deyatelnost rijskoy tsenzuri kak proyavleniye tsenzurnoi politiki samoderjaviya*. Riga: Vesnik baltiyskogo Federalnogo Universiteta imeni Kanta. <http://evartist.narod.ru>
- İnanır, Emine. (2008). *I.Petro ve II.Katerina Kanatları Altında XVIII.Yüzyıl Rus Edebiyatı*. İstanbul: İskenderiye Yayınlar.
- Jigalo, Marina/Tukiyanin İrina. (2011). *Samıye izvesniye hramı Sankt-Peterburga*. Peterburg: AST.
- Jirkov, Genadiy. (2001). *İstoriya tsenzuri v Rossii*. Moskova: Aspekt Press
- Kluçevskiy, Vasiliy. (2007). *Russkya istoriya. Polny kurs leksiy*. 3.cilt. Minsk: Harvest.
- Kolivanova, Viktoriya. (2013). *Yekaterina Velikaya: Putevoditel Puteşestvennika*. Moskova: Olma.
- Kurat, Akdes Nimet.(1999). *Rusya Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Madariaga, İsabel. (1997). *Katerina the great/cev.Harmancı, Mehmet. Çariçe Katerina. Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*. İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Miliukov, Petr. (1991). *Schools Under Peter the Great*. Toronto: D.C.Heath and Company.
- Parhomenko, Tatyana. (2010). *Kultura bez tsenzuri*. Moskova: Knijny klub.
- Prutskov, Nikolay. (1980). *Drevne russkaya literatura. Literatura XVIII veka*. 4. cilt. Moskova: Akdemiya Nauk.
- Puşkarev, Sergey. (1993). *Obzor russkoy istorii*. Stavropol: Kavkazskiy Kray.
- Solovyev, Vladimir. (2008). *Zolotaya kniga russkoy kulturi*. Moskova: Beliy Gorod.
- Stahorskiy, Sergey. (2007). *Russkaya kultura*. Moskova: Drofa.
- Şmid, Mihail. (2013). *Vseobşçaya istoriya iskustv: İskusno Rossii. Arhitektura*. Elektronik kitap. 4.12.2013. <http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000015/st020.shtml>.
- Uzelli, Gönül. (2002). *XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Rus Resim Sanatı*. İstanbul: İstanbul üniversitesi Yayınları.